KAKO NAJ VAM PRODAMO MODRINO NEBA [1)]

Ralf Čeplak

IZVLEČEK

Prispevek z malce provokativnim naslovom Kako naj vam prodamo modrino neba in podnaslovom Kako dolga je pot iz utopije v realnost obravnava današnje stanje Muzeja neevropskih kultur na gradu Goričane pri Ljubljani, v katerem poteka temeljita prostorska, kadrovska in konceptualna preobrazba. Glede na sedanjo utopičnost vsakršnih investicij v kulturo postavlja izhodišča za optimalen muzeološki prostorski plan in skuša t.i. utopijo čimbolj ozemljiti oziroma uokviriti v realnost današnjega trenutka.

ABSTRACT

This contribution, bearing the somewhat provocative title How to sell you a blue sky and the sub-title How long is the path from utopia to reality, deals with the present state of the Museum of Non-European Cultures in the castle Goričane near Ljubljana, which is undergoing a spatial and conceptual transformation as well as changes in personnel. Bearing in mind the present-day utopianism of all kinds of investments in culture, the article proposes a point of departure for an optimal museological spatial plan and tries to ground the so-called utopia in the reality of the present moment.

Ker poteka v Muzeju neevropskih kultur na gradu Goričane sanacija in celostna obnova, hkrati pa so se zgodile tudi kadrovske spremembe, je zdaj pravšnji trenutek za razmislek o preteklosti in prihodnosti te ustanove. V teh nekaj vrsticah ne nameravam poglobljeno analizirati stanja oziroma dosedanjega delovanja muzeja, ne podrobno razčleniti smernic za prihodnost, temveč želim le nakazati nekatera pomembna programska izhodišča.

Muzej neevropskih kultur, Grad Goričane je bil ustanovljen leta 1964 kot oddelek Slovenskega etnografskega muzeja. Zgodovina stikov Slovencev z nam tujimi, neevropskimi kulturami je izredno pestra in bogata. Materialni dokazi teh stikov so se stekali na najrazličnejše načine v domovino in v letu 1964 tudi bili predstavljeni v Goričanah širši javnosti. Vsekakor pomembna stvar za avtorefleksijo nekega naroda oziroma za avtorefleksijo stikov s tujimi kulturami in s tem tudi za vmeščanje naše kulture v svetovno. Leta 1964 je bilo torej postavljeno izhodišče (našel se je prostor, obstajale so nekatere zbirke). Muzej je potem doživljal burnejša in mirnejša obdobja, in kot je splošno znano za kulturo pri nas, je tudi njemu vedno primanjkovalo denarja in ljudi. Odnos do Muzeja neevropskih kultur se je v teh letih zelo spreminjal.

[1] Iz govora Seatla, poglavarja severnoameriškega indijanskega plemena Skvomiš.

V času vzpona gibanja neuvrščenih si je nadel to "politično preobleko" (zelo značilno za nas Slovence je, da mešamo politiko s kulturo in narobe - morda je to zaradi kompleksa naše majhnosti?) in polno zaživel v svoji "neuvrščenosti", ob tem pa pozabljal na univerzalnost KULTURE v najširšem smislu. Zbirke so se dopolnjevale oziroma širile zelo stihijsko, kar je bilo normalna posledica družbenega (ali bolje ideološkega) odnosa do kulture kot nečesa marginalnega, samemu sebi namenjenega, kot nečesa "v oblakih ali celo nad njimi" oziroma kot nujnega zla potrate...

Časi se spreminjajo. Čeprav smo tik pred gospodarskim zlomom in razpadom "družbenih dejavnosti", je zdaj idealna priložnost za uveljavljanje drugačne miselnosti in v zvezi s tem na novih temeljih (upam, da to ne bo izzvenelo kot obrabljena floskula) grajene bolj načrtne, sistematične oziroma konceptualno bogatejše prihodnosti.

Naj se povrnem k Muzeju neevropskih kultur.

Najosnovnejše stvari za naprej so tri: KONCEPT, LJUDJE (po možnosti čim bolje strokovno usposobljeni) in SREDSTVA (verjetno se bo vir sredstev v prihodnosti precej spremenil: tudi v kulturi se bomo prisiljeni "tržno obnašati" oziroma naučiti se bomo morali prodajati svoje znanje in storitve).

Za izdelavo temeljitega koncepta je seveda potreben čas. Pri tem nameravam upoštevati sodobna muzeološka dognanja (tudi v formalnem oziru so muzejske ustanove v čedalje bolj dinamičnem razvoju že zdavnaj presegle stopnjo t.i. "temeljev kulture"). V vsebinskem oziru pa nameravam izhajati iz pestrih preteklih stikov Slovencev z neevropskimi kulturami (misijonarji, popotniki, pomorščaki, diplomati, raziskovalci, pustolovci...).

Ker je grad oziroma dvorec biser baročne arhitekture, bo seveda tudi po temeljiti sanaciji in obnovi ohranil vse svoje slogovne značilnosti in revitaliziran grajski park. Ob muzeju se gradi restavracija, ki naj bi bila s svojo kulinarično ponudbo vsebinsko vezana na muzej. Muzej naj bi revitaliziral in reaktiviral grajsko kapelo, reprezentančne prostore - t.i. viteško dvorano (možnost porok, sprejemov, komornih koncertov...) - skratka, vanj naj bi se vrnilo tako duhovno kot kulturno življenje, stregel naj bi radovednosti in vedoželjnosti obiskovalcev, jih kratkočasil, razveseljeval, notranje bogatil in plemenitil ter s seznanjanjem s pestrostjo in bogastvom kultur in civilizacij našega planeta širil planetarno zavest.

PROGRAM PROSTORSKIH NAMEMBNOSTI IN POTREB OZIROMA STRUKTURE MUZEJSKE KOMUNIKACIJE V MUZEJU NEEVROPSKIH KULTUR V DVORCU GORIČANE

ali:

kako dolga je pot iz utopije v realnost?

ali:

smo Slovenci že dosegli stopnjo civilizacijskega razvoja, na kateri se lahko kosamo s t.i. razvitim svetom in se lahko odkrito pogovarjamo, brez vnaprejšnjega omalovaževanja, kompleksov itn., o realnih potrebah realne ustanove: "zakladnice spominov in znanj" na področju muzealstva?

Pred letom in pol svet ni verjel, da se bo podrl berlinski zid, pa se je, zelo hitro.

Nihče ni verjel v ponovno združitev obeh Nemčij, pa sta se. Nihče ni verjel v tako fundamentalne spremembe v Sloveniji, pa se vseeno dogajajo.

Pred tremi leti se je sesul strop v goričanskem dvorcu, in malo je manjkalo, da ni pokopal moje predhodnice in utemeljiteljice Muzeja neevropskih kultur dr. Pavle Štrukelj. Imela je veliko srečo in ostala živa. Sesuti strop pa je v našem "kulturnem" okolju pomenil "srečo v nesreči" oziroma signal, da je le napočil čas, ko bo treba stavbo temeljito sanirati, obnoviti in restavrirati.

Morda se zdi čudno, da sem začel ta spis z berlinskim zidom, vendar se kažejo neverjetne vzporednice med njim in goričanskim dvorcem. Kot je bila potrebna zrušitev berlinskega zidu, da je nastala neka nova (pred letom dni še popolnoma utopična) kvaliteta, tako se je moral sesuti strop v Goričanah, da se je končno našlo nekaj denarja in se je začela sanacija in obnova, in morda bo tudi tu nastala neka nova (za zdaj še popolnoma utopična), muzejska kvaliteta.

Muzej neevropskih kultur v Goričanah je bil prvi takšen muzej v Jugoslaviji in še danes je po obsegu in kvaliteti svojih zbirk vodilen. Pa ne gre samo za to. Pomembnejše je spoznanje, da smo se tudi Slovenci, tako kot drugi ljudje, radovedni, pogumni, včasih s pustolovsko žilico, včasih s trebuhom za kruhom, včasih iz neke notranje nuje po pomoči drugim ljudem in še iz cele vrste drugih razlogov odpravljali v daljne kraje, se srečevali z domačini in živeli z njimi krajši ali pa tudi daljši čas, včasih pa celo vse življenje. Ob vrnitvi domov ali pa v pismenih stikih z domačimi pa so pripovedovali, pojasnjevali in včasih tudi objavljali o tem, "kako živijo ljudje drugje, kakšni so, ali se res tako zelo razlikujejo od nas oziroma mi od njih, v čem so te razlike itn."

S temi informacijami so prihajali k nam tudi najrazličnejši izdelki: predmeti za vsakdanjo rabo, verski predmeti, oblačila, orožje, glasbila... Tako so si naši ljudje lahko ustvarili bolj nazorno podobo o tujih ljudstvih.

Seveda so bila pripovedovanja pa tudi predmeti močno začinjena z eksotiko (zanimivo, da si še današnji obiskovalec rajši ogleda bolj "eksotičen" oziroma nenavaden predmet v naših zbirkah, npr. čeveljce, ki so jih nosile Kitajke z deformiranimi nogami). To je do neke mere pačilo dojemanje načina življenja drugih ljudstev, pa vseeno so stiki posameznih Slovencev s tujimi kulturami širili in še vedno širijo našo zavest o tujih kulturah in posredno tudi poglabljajo zavest o naši lastni kulturi.

Morda to vedno znova poudarjamo, ker želimo jasno povedati, da Muzej neevropskih kultur ni in nima namena biti zbirka eksotičnih preostankov, niti ni glasnik razblinjajočega se političnega konstrukta - "neuvrščenosti", temveč namerava čimbolj kompleksno predstaviti neevropske kulture, s katerimi smo Slovenci prihajali, še prihajamo ali bomo prihajali v stike.

Zdaj, ko postajajo tudi pri nas vse bolj popularni južnokorejski avtomobili hyundai ali osebni računalniki Made in Taiwan, se vprašamo: "Kaj pa sploh vemo o Koreji ali Tajvanu?" Ali ne bi bilo nadvse učinkovito, preprosto in elegantno, da bi nekdo, ki bi želel kaj več zvedeti o Koreji, prišel v dvorec Goričane, si ogledal razstavo, si izposodil kakšno knjigo, pogledal video ali diapozitive, poslušal korejsko glasbo ob korejskem čaju, morda še prebral korejski časopis v angleški izdaji in odšel zadovoljen ali pa tako nezadovoljen oziroma nepotešen, da bi čimprej sam odpotoval v Korejo!

Govorim o utopiji, a zakaj ne bi utopija čez leto, dve, morda tri, pet postala realnost?!

Po tem uvodu, ki se na prvi pogled ne sklada z naslovom Program prostorskih namembnosti in potreb, a se dotika jedra problema marginalizacije naših strokovnih možnosti in sposobnosti tudi na področju humanističnih ved, bom navedel splošna muzeološka izhodišča v zvezi z gradom Goričane.

V zadnjem desetletju doživljajo muzeji povsod po svetu nesluten razcvet. Medtem ko so bili v preteklosti "templji muz" in so ostajali veličastno odmaknjeni od življenja, se je v zadnjem času razvila vrsta ustanov, ki jih še vedno imenujemo muzeji, a vedno bolj strežejo željam in potrebam publike. Muzeji se vse bolj socializirajo, postajajo vse bolj komunikativni, ne zadovoljujejo le estetskih potreb, temveč vedno bolj sodelujejo pri ustvarjalni izrabi prostega časa.

Po Icomovi definiciji muzeja (ki je povzeta iz statuta, sprejetega na 11. generalni konferenci 1974. leta v Kopenhagnu) je muzej neprofitna stalna ustanova v službi družbe in njenega napredka, odprta publiki, ustanova, ki zbira, varuje, raziskuje, objavlja in razstavlja zaradi študija, izobraževanja in razvedrila materialna pričevanja o človeku in njegovem okolju.

Definicija navaja najsplošnejše muzejske funkcije, iz katerih izhaja tudi vsak resen program prostorskih namembnosti in potreb muzeja.

Namen programa je zadostiti sodobnim muzeološkim zahtevam in v zvezi s tem zagotoviti optimalnost investicij.

V muzeoloških izhodiščih za muzejsko prostorsko načrtovanje se opiram na Yani Herreman (arhitektko, muzeologinjo in umetnostno zgodovinarko, predsednico Icomta, Icomovega mednarodnega odbora za arhitekturo in muzejsko tehniko):

Muzej naj bi kot ustanova igral pomembno in vsakdanjo vlogo v življenju skupnosti, ki ji služi. S povečanjem svojih družbenih in družabnih funkcij naj bi postal sredstvo komunikacije, družabno središče in instrument za demokratizacijo kulture, poleg svoje že znane izobraževalne vloge. Na muzejsko infrastrukturo oziroma prostorsko načrtovanje vplivajo različni dejavniki:

1. število obiskovalcev,
2. vrsta obiskovalcev (socialni, poklicni status: posebno pozornost je treba posvetiti invalidom: slepim, gluhonemim, paraplegikom...),
3. potrebe obiskovalcev,
4. muzejske dejavnosti,
5. novi načini postavljanja razstav,
6. številni vidiki varovanja oziroma zaščite predmetov.

Preobrazba muzejev v kulturne centre s številnimi komunikacijskimi dejavnostmi, v katerih se razvijajo socialnodinamični procesi in komercializacija muzejske ponudbe, ustvarja nove kvalitete storitev in prostorov, namenjenih za javnost (recepcija, trgovina, okrepčevalnica...).

Vse bolj raznovrstne in specializirane funkcije muzeja zahtevajo prostore, ki jih določajo velikost, tehnična oprema, povezava z drugimi deli muzeja. (Npr. depoji morajo zadostiti specializiranim in specifičnim potrebam: mikroklima mora ustrezati materialu predmetov, police oziroma prostori morajo ustrezati velikosti predmetov, prav tako tudi razstavne dvorane potrebujejo ustrezno

mikroklimo /temperaturo, relativno vlažnost/, osvetlitev, muzejska pedagoška služba poteka v razstavnih dvoranah oziroma v občasnih in stalnih zbirkah, potrebuje pa tudi svoje prostore z ustrezno tehnično opremo. Seveda morajo biti povsod nameščene varnostne naprave (zaščita pred požarom, vlomom...).

Poseben problem muzejskega prostorskega načrtovanja oziroma muzeoloških potreb nastopi v muzeju v historični stavbi (npr. gradu, dvorcu, samostanu itn.), ki je že sama po sebi spomenik in je spomeniško zaščitena. Zato se prostorsko načrtovanje v historični oziroma spomeniško zaščiteni stavbi bistveno razlikuje od načrtovanja v novi, "nevtralni" stavbi. Mnogovrstne težave povzroča upoštevanje spomeniško-varstvenih kriterijev na eni in muzeoloških zahtev na drugi strani. Za optimalno rešitev so potrebni kompromisi. Program naj bi torej omogočil optimalno delovanje vseh funkcij muzeja, upoštevajoč in ohranjajoč vse spomeniške značilnosti stavbe.

Naj ponovimo: za normalno, uspešno, kvalitetno in kreativno delo v muzeju ter izvajanje vseh muzejskih aktivnosti je treba zadostiti splošnim muzeološkim zahtevam. Te so:

1. Ustrezno varovanje muzejskih zbirk. To terja trdno konstrukcijo stavbe, ognja varne prostore z ustrezno mikroklimo in zavarovane pred vlomom.
2. Zagotovitev muzejskega informacijskega potenciala. To zahteva ustrezne prostore za občasne in stalne razstave, knjižnico, indok center, predavalnico...
3. Prostori za oddih obiskovalcev (okrepčevalnica, restavracija, park).
4. Prostori za znanstvenoraziskovalno delo oziroma delovni prostori za osebje muzeja in prostori za gradivo informacijske narave.

Pri načrtovanju je treba upoštevati razvoj muzeja (širjenje zbirk, nove funkcije kot posledico vsestranske rasti muzeja, večanja števila muzejskih delavcev).

Podcenjevanje vitalnih potreb muzeja lahko za dalj časa zavre njegovo dejavnost.

Ob vseh teh ugotovitvah menim, da je za Muzej neevropskih kultur v Goričanah prav zdaj idealna priložnost, da se reorganizira tako v prostorskem kot v vsebinskem oziru.

Zato predlagam:

V grajskem prostoru naj bi bili javni prostori, namenjeni publiki, v sosednji stavbi - "Galeriji" (bivšem gospodarskem poslopju in konjskem hlevu) - pa naj bi bili prostori za muzejsko osebje in depoji.

Glede na tloris grajskega poslopja predlagam:

V kleti: okrepčevalnica.

V pritličju:
vhodna avla (z oznakami javnih prostorov): garderoba, blagajna, informacije, prostor za čistila, muzejska trgovina (katalogi, plakati, razglednice, avdio- in videokasete, komercialni izdelki iz neevropskih dežel, knjige o neevropski etnologiji...), dvigalo (za paraplegike, matere z otroki, starejše občane), stranišče (žensko, moško), prostor za varstvo otrok, občasno razstavišče (6 prostorov), delavnica vzdrževalnica, interno stopnišče, manjša predavalnica oziroma muzejsko-pedagoška delavnica, restavrirana kapela (ponovno v javni funkciji:

v njej bi potekali občasni liturgični obredi, komorne prireditve, cerkvene poroke, krsti...).

V pritličju morata biti tudi javni telefon ter poštni nabiralnik.

V prvem nadstropju in na podstrešju:
samo dvorane za občasne in stalne razstave, razen dvorane s freskami Antona Werleta, ki naj bi rabila za poroke in slovesne sprejeme, in prostora za predavalnico, projekcijsko sobo, "teater senčnih lutk".

Povezavo med pritličjem, prvim nadstropjem in podstrešjem bi omogočale stopnice in dvigalo, ki je nujno potrebno za prevoz paraplegikov, mater z otroki, starejših ljudi in raznih predmetov.

V vsem grajskem poslopju so nujni ogrevanje, ustrezna mikroklima, protipožarna zaščita in alarmne naprave pred vlomom.

Muzej mora biti odprt vse leto.

V sosednji stavbi, "Galeriji", predlagam:
depoje, delovne kabinete za kustose, knjižnico, čitalnico, hišniško stanovanje, garsonjero za strokovnjake na daljšem delovnem obisku, sanitarije s tušem, čajno kuhinjo, priročno dvigalo, kurilnico, delavnico.

V vsem poslopju so nujni ogrevanje, ustrezna mikroklima, protipožarna zaščita in alarmne naprave pred vlomom.

V prihodnosti bi bilo smotrno tudi urediti grajski park in ga skrbno negovati, saj bi s tem omogočili celostno ponudbo muzeja.

K celostni ponudbi sodi tudi restavracija (bivši grajski kravji hlevi) s kulinaričnimi specialitetami iz neevropskih dežel.

Obisk takega muzeja bo ob ustreznem konceptu muzejskih razstav, ki naj bi obiskovalca pritegnile, ga vzgajale in izobraževale, mu omogočale estetske užitke, ga šokirale, aktivirale, razveseljevale in zabavale, pomenil za obiskovalca trajno pozitivno osebno izkušnjo.

SKLEP

Muzej Goričane so začeli intenzivno sanirati in obnavljati februarja 1990. Sprva so morali ojačiti stare, dva metra globoke temelje, kajti stavba se je zaradi talne vode posedala. Zaradi posedanja so se rušili grajski stropovi (ki so bili dotrajani in prepereli). Treba je bilo betonirati novo ploščo in nanjo pritrditi strope s štukaturami. Zamenjali so ostrešje... Zaradi pomanjkanja denarja potekata sanacija in obnova po fazah. To pomeni, da se sanira in obnovi najprej en grajski trakt, nato drugi itn. Do pred kratkim ni obstajal celosten globalen projekt sanacije in obnove, ki bi upošteval tako spomeniškovarstvena kot tudi muzeološka izhodišča. Stvari se premikajo. Žal pa se ponavlja stara zgodba: "Ni denarja!"

Letos (1991) je dvorec Goričane izpadel iz vseh programov financiranja: spomeniškovarstvenega in investicijskega, republiškega in mestnega. Zato se po pravici lahko znova vprašamo:

"KAKO DOLGA JE POT IZ UTOPIJE V REALNOST?!"